

De aardappeleters

Misser of meesterwerk?

Inhoudsopgave

-1 verdieping.....	3
Muurtekst: De aardappeleters. Misser of meesterwerk?	3
Citaat Vincent van Gogh:.....	3
Muurtekst: Schilder van het boerenleven.....	3
Citaat Vincent van Gogh:.....	4
Schilderij: Vincent Van Gogh, De hut, 1885.....	4
Schilderij: Vincent Van Gogh, De oude kerktoeren te Nuenen ('het boerenkerkhof'), 1885	4
Schilderij: Vincent Van Gogh, Aardappelrooiende boerin, 1885	4
Schilderij: Vincent Van Gogh, Kop van een vrouw, 1884-1885	4
Boek: Johann Caspar Lavater, Franz-Josephgall (Alexandre Ysabeau ed.).....	5
Brief van Vincent Van Gogh aan Theo Van Gogh met schets van <i>aardappelwroeters</i> , c. 27 juni 1883	5
Schilderij: Charles Degroux, Het dankgebed, 1861.....	6
Schilderij: Jozef Israëls, Boerengezin aande maaltijd, 1882	6
Muurtekst: Schildertechniek	6
Citaat Vincent van Gogh.....	7
Muurtekst: Kleur	7
Muurtekst: Licht.....	7
Schilderij: Vincent Van Gogh, Stilleven met aardewerk en flessen, 1885.....	7
Schilderij: Vincent Van Gogh, Naaiende vrouw, 1885.....	8
Muurtekst: Een winter lang oefenen	8
Citaat Vincent van Gogh.....	8
Schilderij: Vincent Van Gogh, Kop van een vrouw, 1885	8
Schilderij: Vincent Van Gogh, Kop van een vrouw (Gordina de Groot), 1885	9
Schilderij: Vincent Van Gogh, Boerenportret, 1885.....	9
Muurtekst: De meesterproef	9
Schilderij: Vincent Van Gogh, Studie voor <i>De aardappeleters</i> , 1885	10
Muurtekst: Getekende studies.....	10
Citaat Vincent van Gogh.....	11
Tekening: Vincent Van Gogh, Vier personen aande maaltijd, 1885.....	11
Brief van Vincent Van Gogh aan Theo Van Gogh met schets van kop van een vrouw, Nuenen, c. 28 mei 1885.....	11
Tekening: Vincent Van Gogh, Twee handen en twee armen, 1884-1885.....	11
Tekening: Vincent Van Gogh Interieurstudies van een hut, en schets van <i>De aardappeleters</i> , 1885.....	12

Muurtekst: Kritiek: Terecht of onterecht?.....	12
Schilderij: Anthon van rappard, Tegelschilders,1884.....	12
Lithografie: Vincent Van Gogh, De aardappeleters, 1885.....	13
Muurtekst: Heimwee naar het noorden.....	13
Citaat Vincent van Gogh:.....	13
Tekening: Vincent Van Gogh, Interieur met drie figurenbij een tafel, 1890	14
Schilderij: Vincent Van Gogh, Avond (naar Millet), 1889	14
0 verdieping	14
Muurtekst: Het brabantse boerenleven.....	14
Muurtekst: De echte aardappeleters.....	15
Muurtekst: Het binnenhuis	15
Citaat Vincent van Gogh:.....	16
Muurtekst: Spelen met perspectief	16

-1 verdieping

Muurtekst: De aardappeleters. Misser of meesterwerk?

De aardappeleters uit 1885 is het allereerste meesterwerk van Vincent Van Gogh (1853–1890). Het schilderij van een boerenfamilie aan een eenvoudige maaltijd van dampende aardappelen is tegenwoordig wereldberoemd. Van Gogh wilde zich met *De aardappeleters* als kunstenaar bewijzen. Met deze ‘meesterproef’ hoopte hij zijn entree te maken op de Parijse kunstmarkt met hulp van zijn broer Theo.

Vincent wilde zich presenteren als schilder van het boerenleven. Met dit doel voor ogen had hij het ambitieuze schilderij uitgedacht en voorbereid.

Deze tentoonstelling laat zien hoe *De aardappeleters* ontstond. Op deze etage maak je kennis met de kleurentheorieën en licht-donkereffecten die Van Gogh in zijn schilderij gebruikte. Aan de hand van voorstudies kom je meer te weten over zijn toewijding en voorbereiding. *De aardappeleters* kreeg stevige kritiek en het gedroomde succes bleef uit. Toch bleef Van Gogh in zijn schilderij geloven. Boven nemen we je mee in het dagelijks leven van De aardappeleters en kun je Vincents beroemde schilderij binnenstappen.

Citaat Vincent van Gogh:

‘ik maak steeds wat ik nog niet kan om het te leren kunnen.’

Muurtekst: Schilder van het boerenleven

Van Gogh ging in december 1883 weer bij zijn ouders wonen, in het dorp Nuenen op het Brabantse platteland. Het was de ideale omgeving om zich te ontwikkelen tot schilder van het boerenleven, en dat was Van Goghs ambitie. Hij wilde het uitputtende boerenbestaan niet idealiseren, maar op een rauwe en eerlijke manier vastleggen. Hij tekende en schilderde arbeiders op het land en deed zijn eerste pogingen tot groepscomposities. Voor zijn studies van boeren ging hij op zoek naar ‘echte types’. Karakteristieke boerengezichten die door het leven waren getekend, vond hij het mooist.

Van Goghs belangrijkste voorbeelden waren kunstenaars zoals Jean-François Millet (1814–1875) en Charles Degroux (1825–1870) die het landleven realistisch afbeeldde in hun schilderijen. Niet alleen het werk op het land, maar ook de

boerenmaaltijd was een populaironderwerp in die tijd. Met *De aardappeleters* sloot Van Gogh daarbij aan.

Citaat Vincent van Gogh:

'sedert ik hier ben is er geloof ik geen dag geweest waarop ik niet bijde wevers of boeren van 's morgens tot 's avonds zit te werken.'

Schilderij: Vincent Van Gogh, De hut, 1885

Dit is de boerenwoning van de familie De Groot-van Rooij die model stond voor *De aardappeleters*. Alle voorbereidende studiesvoor het schilderij werden hier gemaakt, achter de rechtervoordeur. Deze 'hut', zoals Van Gogh het noemde, bestond uit twee huizen onder één rieten dak. Het was in Van Goghs ogen een plek die geborgenheid bood na gedane arbeid. Hij noemde dergelijke huisjes ook wel 'mensennestjes'.

Schilderij: Vincent Van Gogh, De oude kerktoren te Nuenen ('het boerenkerkhof'), 1885

Deze kerktoren uit de 15de eeuw stond in 1885 op het punt om te worden afgebroken. Van Gogh was vooral geïnteresseerd in de symboliek van het kerkhof dat eromheen lag. De boeren werden begraven in dezelfde aarde als die van de akkers waarin ze hun voedsel verbouwden. Samen met *De aardappeleters* en *De hut* hoort dit werk tot Van Goghs belangrijkste schilderijen uit Nuenen. Ze staan symbool voor het leven op het Brabantse platteland.

Schilderij: Vincent Van Gogh, Aardappelrooiende boerin, 1885

Een boerin is bezig om met een riekde aardappels uit de grond te halen. Deze tekening was voor Van Gogh een oefening in het modelleren' van figuren. Hij probeerde er volume in te krijgen. Daarnaast besteedde hij veel aandacht aan het landschap en tekende hij in de verte een molen. Hij signeerde rechtsonder met 'Vincent'. Misschien hoopte hij de tekening te kunnen verkopen.

Schilderij: Vincent Van Gogh, Kop van een vrouw, 1884-1885

Van Gogh wilde de boeren 'in hun ruwheid [...] schilderen' en ze niet idealiseren

of mooier maken, zoals gebruikelijk was. Hij koos hier dus bewust voor een boerin die getekend was door armoede en het werk op het land. Haar hoofd is van ons af gedraaid, met haar nek en kaaklijnscherp zichtbaar. Het korte haar piekt onder haar muts vandaan. Haar wangen zijn ingevallen. Van Gogh gaf zo de harde dagelijkse realiteit van het boerenleven weer.

Boek: Johann Caspar Lavater, Franz-Josephgall (Alexandre Ysabeau ed.)

‘physiognomie et phrénologie rendues intelligibles pour tout le monde’, 1870
Van Gogh zocht modellen ‘van het type [...] Ruwe, platte gezichten met laag voorhoofd endikke lippen’, zo schreef hij. Hij baseerde zich hiervoor op de fysionomie (gelaatskunde), waarover hij dit boek bezat. Dit is een pseudowetenschap die stelt dat je aan het uiterlijk van een mens zijn karakter kan aflezen. Op basis van gezichtskenmerken maakte men ook indelingen in typen. Tegenwoordig is deze leer achterhaald en keuren we deze ideeën af, maar in Van Goghs tijd waren ze heel gangbaar. Ook zijn grote voorbeeld Jean-François Millet baseerde zich voor zijn schilderijen op fysionomie. Van Goghs zoektocht naar ‘types’ betekenden niet dat hij de boeren niet respecteerte, integendeel. Hij bewonderde hun manier van leven.

Brief van Vincent Van Gogh aan Theo Van Gogh met schets van
aardappelwroeters, c. 27 juni 1883

Van Goghs eerste groepscompositie was een schilderij van ‘aardappelwroeters’, dat hij in 1883 maakte in Den Haag. Hij legde zijn idee uit met een schetsje in een brief aan zijn broer Theo. Ook liet hij van een getekende versie een zogeheten *carte de visite* maken. Dat was een reproductie die hij aan mensen kon opsturen. Hoewel Van Gogh aanvankelijk erg enthousiast was, maakte hij het schilderij niet af. Het lukte hem niet de figuren realistisch, als één groep in het landschap te zetten. Met *De aardappeleeters* probeerde hij het twee jaar later opnieuw.

Schilderij: Charles Degroux, Het dankgebed, 1861

Dit werk van Charles Degroux was een belangrijke inspiratiebron voor *De aardappeleters*. Van Gogh had het in Brussel bewonderd en bezat een prent naar het schilderij. Hij voelde zich aangesproken door Degrouxs 'realisme dat karakter en een serieus sentiment heeft'. Dat wilde hij ook met zijn eigen schilderijen overbrengen. Degrouxs monumentale voorstelling van boeren rond het avondmaal moet een belangrijke rol hebben gespeeld bij de onderwerpskeuze voor *De aardappeleters*.

Schilderij: Jozef Israëls, Boerengezin aande maaltijd, 1882

Dankzij de Nederlandse schilder Jozef Israëls was de boerenmaaltijd uitgegroeid tot een populair onderwerp in de 19de eeuw. Zijn schilderijen van boerengezinnen tijdens het avondeten stonden symbool voor het sobere leven van hardwerkende mensen. Van Gogh had een van deze schilderijen gezien: 'een kleine met meen ik 5 figuren of 6, arbeidersfamilie die aan tafel zit'. Door voor een boerenmaaltijd te kiezen, trad Van Gogh bewust in de voetsporen van Israëls.

Muurtekst: Schildertechniek

Van Gogh was in Nuenen nog niet erg ervaren als schilder en hij oefende veel om zijn schildertechniek te verbeteren. Hij had weinig les gehad en haalde zijn kennis grotendeels uit leerboeken over het gebruik van kleur, licht, vorm en compositie. Hij raakte in de ban van de kleurentheorieën uit een boek van Charles Blanc. Zo ging hij aan de slag met complementaire (elkaar versterkende) kleuren die hij in stillevens uitprobeerde. Van Gogh paste deze kleurentheorieën ook toe in *De aardappeleters* om te laten zien wat hij inmiddels schildertechnisch kon. Hij mengde de kleuren in een poging tot 'het schilderen van donker dat toch kleur is.' Daarnaast experimenteerde Van Gogh volop met licht-donkereffecten. Om te oefenen schilderde hij figuren tegen het licht van een raam. Voor *De aardappeleters* koos hij een bijzonder lichteffect: de olielamp boven de tafel is

de centrale lichtbron.

Citaat Vincent van Gogh

'een donkere kleur kan licht lijken(of liever doen).'

Muurtekst: Kleur

Vincent las in kunstenaarshandboeken dat complementaire kleuren elkaar versterken als je ze naast elkaar zet (afb. 1, 2). Als je ze mengt, leveren ze levendige grijs tinten op. Bij tonaal schilderen varieer je juist met lichte en donkere tonen van één kleur. Al deze kleureffecten paste Van Gogh toe in *De aardappeleters*. Hij ontdekte verder dat je bij het schilderen niet uit moest gaan van de werkelijke kleur van een onderwerp, maar dat je moest zoeken naar kleurharmonie. Het effect van een kleur is namelijk afhankelijk van de kleuren eromheen (afb. 3). '[het] laat de schilder vrij kleuren te zoeken die een *geheel* vormen en in een verband tot elkaar staan [...] kleur drukt uit zichzelf iets uit.'

Muurtekst: Licht

Van Gogh was in Nuenen ook bezig met lichteffecten, zoals tegenlicht, zijlicht, schaduwwerking en clair-obscur (sterke licht- donkercontrasten). Zo contrasteert het donkere silhouet van het meisje op de voorgrond van *De aardappeleters* met de lichte tafel, de schaal met aardappelen en de damp die ervan af komt. Naast een theatraal effect brengt het diepte in de voorstelling.

Schilderij: Vincent Van Gogh, Stilleven met aardewerk en flessen,
1885

Van Gogh oefende met zijn kleurgebruik door stilleven van allerlei voorwerpen te schilderen. Op dit stilleven zien we twee witte kommetjes, een bruine aardewerken kom, een turquoise kom, een Keulse pot en drie flessen. Van Gogh ging zorgvuldig te werk. Hij bracht complementair kleurcontrast aan met de roodbruine kom tegen de donkergroene flessen. Ook creëerde hij

levendigheid door met wit-rozeaccenten de reflectie van het licht aan te geven.

Schilderij: Vincent Van Gogh, Naaiende vrouw, 1885

In dit schilderij van een naaiende vrouw voor een raam concentreerde Van Gogh zich op het lichteffect. Hij vond dit moeilijk en wilde het onder de knie krijgen. Haar gezicht en een deel van haar lichaam vallen precies in de schaduw, terwijl het licht op haar handen schijnt. Hierdoor krijgt de figuur toch vorm. Van Gogh maakte deze studie kort voordat hij aan *De aardappeleters* begon. Daar koos hij niet voor de weergave van daglicht, maar voor een avondscène met een lamp.

Muurtekst: Een winter lang oefenen

De gezichten van de boeren vallen het meest op in *De aardappeleters* en dat was de bedoeling. Van Gogh had een hele winter geoefend met het schilderen ervan. Hij was in het najaar van 1884 op zoek gegaan naar modellen en had de boeren thuis opgezocht. Enthousiast nam hij zich voor wel veertig of vijftig 'koppen' te schilderen. Van Gogh was hierbij op zoek naar 'types', waarbij een figuur symbool stond voor een grotere groep. Het ging dus niet om persoonlijke portretten. Daarom is het moeilijk om de mensen op *De aardappeleters* terug te vinden in de geschilderde studies. We zien in ieder geval twee bekende gezichten: een man en een jonge vrouw. Weet jij welke het zijn?

Citaat Vincent van Gogh

'zo heeft het een hele winter van studiekoppen en handen schilderen gekost.'

Schilderij: Vincent Van Gogh, Kop van een vrouw, 1885

'Die vrouwenkoppen van hier met de witte mutsen – het is moeilijk – maar het is zo eeuwig mooi', schreef Van Gogh. Hij zag deze gezichten als studiemateriaal en maakte vaak meerdere studies van dezelfde persoon. Zo

ook van deze oudere vrouw. Hij schonk veel aandacht aan haar gerimpelde gezicht en de witte muts die in Brabant dagelijks werd gedragen. Toch zijn deze twee versies ook heel verschillend. Op de versie links probeerde Van Gogh met een expressieve, stevige schildertoets en meer kleurcontrasten het gezicht een ruwere uitstraling te geven.

Schilderij: Vincent Van Gogh, Kop van een vrouw (Gordina de Groot), 1885

Dit is een portret van Gordina de Groot. Zij is het enige model op *De aardappeleters*

Dat Van Gogh in zijn brieven bij naam noemde. Gordina maakte deel uit van de familie die woonde in 'de hut', waar Van Gogh zijn schilderij voorbereidde. Op het schilderij zit ze links achter de tafel. Op dit portret kijkt ze ons recht aan. Hoewel haar muts wit lijkt, is hij geschilderd in gemengde kleuren. Die lijken wit doordat de omliggende kleuren donkerder zijn. Een schildertrucje.

Schilderij: Vincent Van Gogh, Boerenportret, 1885

Naast Gordina lijkt ook deze jongeman voor *De aardappeleters* te hebben geposeerd. Misschien is hij een van haar broers? Hij is met indringende blik recht van voren afgebeeld. Met verfstreken in lichtere kleur heeft Van Gogh het licht weergegeven dat van rechts op zijn gezicht valt. Zijn haren wippen onder zijn pet vandaan. Op het schilderij zien we hem *en profil* (van de zijkant), links aan tafel.

Muurtekst: De meesterproef

Van Gogh koos voor zijn meesterproef een groepscompositie op groot formaat met maar liefst vijf figuren rond een tafel. De damp slaat van de schotel met aardappelen af terwijl de koffie in de koppen wordt geschonken.

De expressieve gezichten van de boeren lichten op in het schijnsel van de olielamp. Van Gogh wilde met deze scène duidelijk maken 'dat die luidjes die

bij hun lampje hun aardappels eten, met die handen die zij in de schotel steken zelf de aarde hebben omgespit en het spreekt dus van handenarbeid en van – dat zij hun eten zo eerlijk *verdiend* hebben.’ De figuren op het schilderij zijn waarschijnlijk verschillende leden van de familie De Groot- van Rooij die samen in deze ‘hut’ woonden. Van Gogh schonk veel aandacht aan de details in het eenvoudige interieur, zoals de klok, een katholieke huiszegen en een klomp met bestekerin. Hij schilderde de gezichten van de boerenin allerlei aardetinten – ‘de kleur van een goed stoffige aardappel, ongeschild natuurlijk’. Op deze manier onderstreepte hij hun verbondenheid met het land.

Schilderij: Vincent Van Gogh, Studie voor *De aardappeleters*, 1885

De aardappeleters was een doordacht werk dat Van Gogh volgens de regels van de academie voorbereidde. Dat betekende dat hij geschilderde voorstudies maakte voordat hij zich aan het definitieve schilderij waagde. Dit is de allereerste geschilderde studie, een olieverfschets. Er zijn vier personen te zien. In een latere studie voegde Van Gogh nog een vijfde toe. De figuren zijn losjes weergegeven. Van Gogh richtte zich op lichtval en schaduw, en hield zich niet bezig met de uitwerking van de details.

Muurtekst: Getekende studies

Van Gogh observeerde en schetste de boeren wekenlang bij hen thuis. Aan de hand van deze tekeningen en twee olieverfstudies schilderde hij vervolgens *De aardappeleters* in zijn atelier. Dit was een traditionele – maar voor Van Gogh ongebruikelijke – manier van werken. Voor dit ambitieuze schilderij wilde hij het echter grondig aanpakken. In de getekende schetsen werkte Vincent allerlei details uit: van de compositie van figuren rond een tafel tot handen en elementen uit het interieur. Hij ging vaak terug naar de woning ‘om brokken over te tekenen op de plaats zelf’, zoals hij schreef. Deze getekende studies onthullen hoe gedreven Van Gogh was en hoe zorgvuldig hij zich voorbereidde op zijn meesterwerk.

Citaat Vincent van Gogh

'er bestaat – voor zover ik weet – geen enkele academie waar men een spitter, een zaaier, een vrouw die de pot over 't vuur hangt, of een naaister leert tekenen en schilderen.'

Tekening: Vincent Van Gogh, Vier personen aande maaltijd, 1885

De schets links van vier figuren maakte Van Gogh ter plekke in de woning van *De aardappeleters*. Hij trof ze aan tijdens het avondeten en legde zijn eerste indruk vast. Wat later liet hij met een schets in een brief aan Theo zien dat hij een vrij grote geschilderdestudie had gemaakt van 'die boeren om een schotel aardappels. Ik kom er daarnet van thuis – en heb bij het lamplicht nog gewerkt'. Hij was tevreden over omdat 'er wel leven in' zat.

Brief van Vincent Van Gogh aan Theo Van Gogh met schets van kop van een vrouw, Nuenen, c. 28 mei 1885

Deze kleine pentekening en deze briefschets zijn beide van figuren die ook op *De aardappeleters* terug te vinden zijn. Rechts achter de tafel zit de oudere man en links naast hem zit de jonge vrouw, Gordina. Van Gogh maakte deze schetsen om aan Theo te laten zien met welke studies van gezichten hij bezig was. De pentekening van de man stuurde hij al begin 1885 naar Theo, nog voordat hij in april met *De aardappeleters* aan de slag ging. Dat laat zien dat hij zijn modellen al goed kende.

Tekening: Vincent Van Gogh, Twee handen en twee armen, 1884-1885

Van Gogh had veel geoefend met het weergegeven van handen. Deze ervaring kwam goed van pas voor *De aardappeleters*, hoewel niet elke tekening overeenkomt met het schilderij. Kijk maar hoe Van Gogh oefenende met handen rond een kopje, en met een vooruitgestoken hand. De hand die de ketel vasthoudt, komt wel exact zo terug op het schilderij. Dit moeilijke detail had hij van tevoren goed bestudeerd.

Tekening: Vincent Van Gogh Interieurstudies van een hut, en schets van *De aardappeleters*, 1885

Van Gogh wilde het eenvoudige leven van de Brabantse boeren waarheidsgetrouw weergeven. Daarbij waren details in het interieur belangrijk. De achtermuur van de woning met de deur en het raam bestudeerde hij uitvoerig. Ook de slingerklok en de klomp met bestek vinden we terug in het schilderij.

Muurtekst: Kritiek: Terecht of onterecht?

Van Gogh werkte ruim een maand naar *De aardappeleters* toe. Hij zette alles op alles om een succesvolle entree op de Parijse kunstmarkt te kunnen maken. Daarom maakte hij nog voordat het schilderij af was een lithografie van de voorstelling. Hij hoopte dat zijn broer Theo hiermee alvast reclame kon maken bij kunsthandelaren in Parijs. De lithografie stuurde hij ook naar zijn goede vriend de schilder Anthon van Rappard (1858 – 1892). Hij hoopte op een positieve reactie, maar ontving stevige kritiek. Van Rappard schreef dat het schilderij niet serieus bedoeld kon zijn, het zat vol fouten. Van Gogh was zo boos en beledigd dat de vriendschap flink bekoelde. Ook in Parijs viel het donkere schilderij niet in de smaak. Ondanks de slechte ontvangst bleef Van Gogh *De aardappeleters* als zijn eerste meesterwerk zien. Hij was er in zijn ogen in geslaagd mensen iets 'te voelen of te denken [te] geven'. Voor Van Gogh was de boodschap van het schilderij belangrijker dan de uitvoering. Wat vind jij?

Schilderij: Anthon van Rappard, Tegelschilders, 1884

Van Rappard maakte al eerder schilderijen met meerdere figuren in een interieur, waar Van Gogh van onder de indruk was. Voor *De aardappeleters* besloot hij zich ook aan een groepscompositie te wagen. Er zijn echter flinke verschillen in de aanpak van de twee vrienden. Van Rappard maakte in

tegelschilders gebruik van frisse kleuren, helder daglicht en een subtiële penseelstreek. Zijn figuren zijn technisch goed gelukt en zitten overtuigend rond de tafel. Kijk ter vergelijking nog eens naar rechts, naar *De aardappeleters*.

Lithografie: Vincent Van Gogh, *De aardappeleters*, 1885

Deze lithografie maakte Van Gogh naar zijn tweede geschilderde studie voor *De aardappeleters* (Kröller-Müller Museum). Bij een steendrukkerij in Eindhoven tekende hij de voorstelling uit zijn hoofd op de lithosteen, die vervolgens werd afgedrukt. De productie kostte slechts 3 gulden, inclusief 50 afdrukken. Van Gogh had niet veel ervaring met lithografie en maakte een beginnersfout. Bij het afdrukken wordt de voorstelling gespiegeld en daar had hij geen rekening mee gehouden.

Muurtekst: Heimwee naar het noorden

Ondanks de kritiek bleef Van Gogh altijd trots op zijn *aardappeleters*: ‘het schilderij van de boeren die aardappels eten [is] après tout het beste dat ik maakte’, schreef hij later. In 1889 verbleef hij in een inrichting in Saint-Rémy-de-Provence in Zuid-Frankrijk. Daar maakte hij een tijdje geschilderde kopieën naar werken van de boerenschilder Jean-François Millet, die nog altijd een belangrijke inspirator was. Van Gogh was eenzaam en miste zijn familie en zijn thuisland. Hij was van plan zijn belangrijkste schilderij uit Nuenen opnieuw te maken. Daarom vroeg hij aan Theo en zijn moeder om hem de tekeningen van boeren op te sturen. Van Gogh maakte kort daarop verschillende schetsen van boerenfiguren rond een tafel. Zijn tekenstijl was inmiddels veranderd, met ronde contouren en sterke lijnen. En de nieuwe versie van *De aardappeleters*? Die is er uiteindelijk niet gekomen.

Citaat Vincent van Gogh:

‘ik denk erover het schilderij van de boeren aan de maaltijd over te maken.’

Tekening: Vincent Van Gogh, Interieur met drie figuren bij een tafel, 1890

Met deze tekeningen ging Van Gogh in gedachten terug naar zijn tijd in Nuenen, naar de boeren aan de avondmaaltijd. Sommige details, zoals de borden boven de schouw en de ketel boven het vuur, zijn in *De aardappeleters* niet te zien. Deze kon hij zich nog goed herinneren en bracht hij nu wel in beeld. De ruimtes zijn minder krap weergegeven, waardoor ook de figuren beter tot hun recht komen.

Schilderij: Vincent Van Gogh, Avond (naar Millet), 1889

Van Gogh schilderde *Avond* naar een zwart- wit prent van Jean-François Millet. Hier is goed te zien hoe zijn kleurgebruik en manier van schilderen zich sinds Nuenen hadden ontwikkeld. Het onderwerp van een boerenfamilie bij het licht van een lamp en het haardvuur ligt dicht bij *De aardappeleters*. Het straalt de geborgenheid en huiselijkheid uit die Van Gogh op dat moment miste. Hij was in zijn hart nog altijd een schilder van het boerenleven.

0 verdieping

Muurtekst: Het brabantse boerenleven

Van Gogh woonde van 1883 tot 1885 in Nuenen, dat ongeveer vijf kilometer van Eindhoven ligt. Het dorp had in die tijd zo'n 2500 inwoners en werd omgeven door heidevelden. De meeste mensen waren 'keuterboer' en moesten bijverdienen als landarbeider. Ze woonden veelal in kleine huisjes en verbouwden op het erf groenten voor eigen gebruik. In de winter werkten de landarbeiders vaak als wevers. Het was een zwaar bestaan voor de zeer arme bevolking.

Dorpen als Nuenen leverden voor 'stadsmensen' mooie plaatjes op: boeren aan het werk op het land, kinderen tussen rondscharrelende kippen op het erf, of een gezin dat samen uit een schaal eet. Zo ontstonden rond 1900 populaire briefkaartenseries als *Brabants dorpsleven*. Ook al werden de foto's hiervoor

vaak deels in scène gezet, ze geven ons een uniek inkijkje in het leven van de Brabantse boeren.

Muurtekst: De echte aardappeleters

Dankzij Van Goghs brieven weten we wie de mensen op het schilderij waren en waar ze woonden. De 'hut', zoals Van Gogh het huis beschreef, was een 'twee-onder-één- kap-woning' met twee voordeuren. Aan de rechterkant woonde het gezin de groot: moeder Cornelia, haar dochter Gordina, en zonen Hendrik en Peter. Vader de Groot was al overleden. In het linkerdeel woonde familie van Cornelia: haar zus Maria van Rooij, en broers Anthonius en Francis van Rooij. Op *De aardappeleters* is in ieder geval Gordina de Groot te zien en waarschijnlijk andere leden van de familie De Groot-van Rooij.

De maaltijden in het Brabant van vroeger waren niet erg uitgebreid. De 'èrpel' (aardappel) was populair onder de armere bevolking, omdat deze goedkoop, voedzaam en makkelijk te verbouwen was. De hele dag door werden er aardappelen gegeten: gekookt of gebakken, in pap, stampotten zelfs op brood. Het gebruik van de vork nam toe, want het was lastig om de hete aardappelen met je vingers of lepel op te pakken.

Muurtekst: Het binnenhuis

De families leefden meestal samen in één woonruimte met een stookplaats, ook wel 'den herd' genoemd. Het open vuur in de schouw verwarmde de ruimte en werd gebruikt om het eten op klaar te maken. Op Van Goghs schilderij zie je bijvoorbeeld rechts in de hoek de zwartgeblakerde waterketel voor de koffie staan. Vaak was de schouw zo groot dat je eronder kon zitten, dicht bij de warmte van het vuur. Erin hingen worsten of spek te roken. Meestal hing er een kort gordijntje aan de omlijsting van de schouw en stonden er borden op ter versiering, zelfs bij de armste boeren.

Citaat Vincent van Gogh:

'als een boerenschilderij ruikt naar spek, rook, aardappelwasem- best – dat is niet ongezonder [...]maar geparfumeerd moet een boerenschilderij niet worden.'

Muurtekst: Spelen met perspectief

Als je goed kijkt, zie je dat het perspectief van *De aardappeleters* niet helemaal klopt: Vincent combineerde verschillende gezichtspunten in één schilderij. Dat deed hij in zijn atelier, aan de hand van tekeningen en studies die hij eerder had gemaakt. Het resultaat lijkt op wat de moderne *fish-eye* lens doet voor camera's: je krijgt een uitgebreider beeld dan wat je ogen in één keer kunnen zien.

Terwijl hij de boeren bestudeerde zat Vincent onder de schouwkap, rechts van de vuurplaats. Hij zag het gordijntje aan de schouw dus vanaf de achterkant. De deur en het raam schilderde hij vrijwel recht van voren, zoals op een eerdere tekening. Het tafelblad tilde hij iets omhoog: zo zie je meer van wat er op tafel staat.